

Міністерство освіти й науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«СУЧАСНІ ВИМУШЕНІ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА,
НАСЛІДКИ, ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи Geo1-M18
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньою програмою Географія
Сахобієва Лілія Юріївна

Керівник:
Гарбар В. В., кандидат географічних наук

Рецензент:
Рибак І. П., кандидат географічних наук

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ МІГРАЦІЙ.....	7
1.1. Поняттєво-термінологічний апарат.....	7
1.2. Історичні аспекти досліджень міграцій в Україні.....	11
1.3. Методика та методологія досліджень.....	15
1.4. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.....	18
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ ВИМУШЕНИХ МІГРАЦІЙ В УКРАЇНІ (2014-2018 рр.).....	24
2.1. Причини сучасних вимушених міграцій в Україні.....	24
2.2. Етапи вимушеного переселення.....	26
РОЗДІЛ 3. ТЕРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ МІГРАНТІВ.....	35
3.1. Регіональні аспекти внутрішнього переміщення.....	35
3.2. Стан інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади.....	40
3.3. Економічна активність ВПО.....	49
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВПО ТА ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ.....	57
4.1. Проблеми соціальної адаптації та захисту ВПО.....	57
4.2. Правові інструменти регулювання вимушених міграцій	61
4.3. Шляхи розв'язання наявних проблем.....	68
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АР Крим – Автономна Республіка Крим
- АТО – Антитерористична операція
- ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
- ВПО – внутрішньо переміщені особи
- ГО – Громадська організація
- ГШ ЗСУ – Генеральний штаб Збройних сил України
- Держприкордонслужба – Державна прикордонна служба України
- Держстат – Державна служба статистики України
- ДМС – Державна міграційна служба України
- ДНР – «Донецька народна республіка»
- ДП – державне підприємство
- ДСЗ – Державна служба зайнятості
- ЕАН – економічна активність населення
- Євростат – статистична організація Європейської Комісії
- ЄДРПОУ – єдиний державний реєстр підприємств, організацій та установ
- ЄС – Європейський Союз
- ЗМІ – засоби масової інформації
- ЗСУ – Збройні сили України
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- КПВВ – контрольний пункт в'їзду-виїзду
- КПП – контрольний-пропускний пункт
- ЛНР – «Луганська народна республіка»
- МВС – Міністерство внутрішніх справ України
- МінТОТ – Міністерство з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України
- МОМ – Міжнародна організація з міграцій
- ОБГ – особа без громадянства
- ООН – Організація об'єднаних націй

ООС – Операція об'єднаних сил

ОРДЛО – окремі райони Донецької та Луганської областей

ОТГ – Об'єднана територіальна громада

ПКС – паритет купівельної спроможності

ПТРБ – Пункт тимчасового розміщення біженців

РФ – Російська Федерація

сmt – селище міського типу

СНД – співдружність незалежних держав

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

УВКБ ООН – Управління Верховного комісара Організації об'єднаних націй з питань біженців

УВКПЛ – Управління Верховного комісара Організації об'єднаних націй з прав людини

CEDOS – аналітичний центр (колишній Центр дослідження суспільства)

TEMPER – temporary versus permanent migration (міжнародний проект)

ВСТУП

Актуальність теми. Військовий конфлікт на сході України і тимчасова окупація Автономної Республіки Крим спричинили масову зовнішню і внутрішню міграцію населення. За період 2014-2018 років лише офіційно мігрували майже 2 млн. осіб, що зумовило появу низки викликів економічного, соціального та політичного характеру. Окрім того, з'явилося окреме поняття внутрішньо-переміщені особи (ВПО) – громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, але були змушені залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Основні процеси, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян, зумовили зростання навантаження на локальних ринках праці, проблеми розміщення, працевлаштування, фінансового забезпечення, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, соціальної інтеграції вимушених мігрантів на місцевому рівні та ін. Вирішення цих проблем відбуватиметься ще багато років і потребує постійного моніторингу з боку держави та належного обґрунтування теоретичних підходів до його здійснення..

Вивченню даного питання присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Г. В. Атаманчука, Д. М. Гвішіані, В. В. Логіна, Н. П. Тиндик, А. Л. Шевцова, М. В. Буроменського, О. І. Піскуна, Е. Г. Равенштейна, Ю. І. Римаренка, Т. В. Жванії, А. В. Ключова, В. М. Кукса, О. А. Малиновської, В. І. Надраги, Н. А. Романова, Д. М. Ворона, Н. А. Вороніна, В. І. Олефір, С. Б. Чехович та багатьох інших.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення сучасних тенденцій вимушених міграцій населення в Україні для пошуку оптимальних шляхів їх регулювання.

Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати сучасні теоретико-методологічні засади та історичні аспекти досліджень міграцій населення в Україні;
- охарактеризувати основні причини та встановити головні етапи сучасних вимушених міграцій в Україні;
- встановити переважаючі напрями вимушених міграцій та охарактеризувати пов'язані тенденції адаптації вимушено переміщених осіб (ВПО);
- визначити ключові проблеми асиміляції ВПО та запропонувати шляхи їх регулювання.

Об'єкт дослідження – сучасні вимушені міграції в Україні.

Предмет – тенденції часових змін та просторового поширення міграційних потоків внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Методи дослідження. В процесі наших досліджень ми застосовували як загальногеографічні методи – статистичний, математичний, польових спостережень, порівняльно-географічний, систематизації, групування, графічного, картографічного, статистичного аналізу так і спеціальні – просторового аналізу, типізації та картографічного моделювання.

При зборі первинних матеріалів нами опрацьовано велику кількість найрізноманітніших джерел, зокрема, монографій, статей, фондових матеріалів і наукових збірників обласних та районних установ, а також низка картографічних матеріалів.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (85 найменувань) та додатків. Робота проілюстрована 9 рисунками, містить 2 таблиці. Загальний обсяг роботи – 84 сторінки.

ВИСНОВКИ

Проведені нами дослідження вимушених міграцій в Україні періоду 2014–2018 рр. із застосуванням низки загальногеографічних методів та підходів до вивчення, дали змогу сформулювати висновки та рекомендації, що забезпечують вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети.

1. Сучасні дослідження вимушених міграцій базуються на комплексному загальногеографічному та спеціалізованих соціально-економічних підходах, з виокремленням внутрішньо переміщених осіб, як ключових об'єктів міграційних процесів. Головні аспекти дослідження висвітлюються з економічної, екологічної та соціальної позицій, що дозволяє максимально об'єктивно відобразити існуючі міграційні процеси та спрогнозувати подальший їх перебіг. Систематичні дослідження вимушених міграцій в Україні відносно нове явище, і особливо детального вивчення набули після 2014 року, що зумовлено низкою військово-політичних процесів.

2. Головні причини сучасних вимушених міграцій в Україні 2014–2018 років пов'язані із анексією АРК Крим та військовими діями на території Луганської і Донецької областей. На масштаби вимушеного переселення вплинули безпекові, культурно-ціннісні та соціально-економічні фактори, головними з яких стали: загроза персональній безпеці, життю та здоров'ю близьких; патріотизм, відданість європейським цінностям, політичні погляди; випадки порушення прав людини; втрата нерухомого та іншого майна; відсутність або часткове забезпечення населення необхідними комунальними послугами (вода, газ, електроенергія, опалення); відсутність засобів до існування (безробіття внаслідок закриття підприємств); відсутність доходів; раптова бідність; низька якість життя через руйнування фінансової, банківської сфери, транспортної інфраструктури та систем зв'язку та комунікацій; незадовільний стан навколишнього природного середовища

тощо. Фактичне вимушене переміщення можна умовно поділити на такі етапи (хвилі):

- перша хвиля: лютий – липень 2014 р.;
- друга хвиля: серпень – листопад 2014 р.;
- третя хвиля: грудень 2014 р. – березень 2015 р.;
- четверта хвиля: січень – лютий 2016 р.;
- п'ята хвиля: 2017 – 2018 рр.

3. Територіальна зорієнтованість міграційних потоків з Криму і Донбасу суттєво відрізнялася в просторі та рівнях адаптивності. Вибір нового місця переселення, здебільшого був пов'язаний з умовами проживання та можливістю отримання (у власність чи в оренду) житла. Також перевага при виборі місця переміщення ВПО віддавалася тим громадам, де був високий попит на робочу силу та кращі можливості надати якісну освіту дітям. Підвищена реєстрація пенсіонерів у Луганській, Донецькій, Запорізькій областях пов'язана із простішою процедурою реєстрації та можливостями «пенсійної міграції».

4. Ключові проблеми асиміляції ВПО полягають у невиправдані їхніх очікуваних результатів щодо власного матеріального забезпечення, реалізації конституційних прав та наявності дещо інших ментальних поглядів. Головні шляхи регулювання постміграційних проблем ВПО мають передбачати організацію державою належних умов для життєдіяльності, вирішення складних матеріально-побутових проблем, правового і соціального захисту незахищених категорій населення, реалізацію їхнього потенціалу на новому місці проживання, подолання соціального напруження серед представників територіальної громади «регіонів вселення»..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – Київ : Юрид. думка, 2004. – 584 с.
2. Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Доповідь представлена до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй. Двадцять восьма сесія Ради з прав людини ООН. 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/UPR_IDP_ukr.pdf
3. Бакаєв О. В. Міграція / О. В. Бакаєв, О. І. Римаренко // Юрид. енцикл. : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : Укр. енцикл., 2002. – Т. 3 : К – М. – С. 641.
4. Басовская Н.И. Столетняя война: леопард против лилии / Н.И. Басовская. – М., 2002. – 349 с.
5. Білокудря А. В. Проблеми зайнятості та відтворення робочої сили в Україні / А. В. Білокудря // Управління розвитком. – 2013. – № 14 (154). – С. 42-45.
6. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/sr/295.pdf>
7. Внутрішньо переміщені особи // Міжнар. термінологія у сфері міграції : укр.-англ. тлумач. слов. – Київ : БЛАНК-ПРЕС, 2015. – С. 43.
8. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія / [О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.]. Київ : ІЕПрНАН України, 2016. – 448 с.
9. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/les/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf
10. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах

політичних та соціально-економічних загроз [Електронний ресурс] // Відділ соціальної безпеки (О.А. Малиновська). – Серія «Соціальна політика». – 2016. – № 17. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/artides/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf

11. Гладкий О. Система сільського розселення як чинник формування промислово-агломераційних утворень України [Електронний ресурс] / О.Гладкий // Вісник КНУТШ. Географія. – 2007. – № 57. – С. 29 – 32. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/geografija/articles/System_of_urban_settlement_as_main_factor_of_the_Ukrainian_industrial_agglomeration_creature_formation_13608.pdf
12. Гофман И.. Анализ фреймов: эссе об организации социального опыта / Ирвинг Гофман; под. ред. Батыгина Г. С. – М.: Ин-т социологии РАН, 2003. – 752 с.
13. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ : ІІСД, 2010. 288 с.
14. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 травня – 15 серпня 2017 р. / Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARreport19th_UKR.pdf
15. Дорош С. «Переселенці з Донбасу: За що це нам?» [Електронний ресурс] / С. Дорош // УП. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/06/160617_donbass_settlers_sd
16. Жванія Т. В. Сучасна вимушена міграція: соціально-політичні аспекти / Т. В. Жванія // Сучасне суспільство: політ. науки, соціол. науки, культурол. науки : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 2(10), ч. 2. – С. 46–56
17. Закірова С. Переселенці у нових громадах: повернутися додому не можна залишитися [Електронний ресурс] / С. Закірова. – Режим доступу:
18. Западнюк С. О. Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку / С. О. Западнюк / наук. ред. Л. Е. Руденко. – Київ : Академперіодика, 2011. – 240 с.

19. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Квітень 2017 р. – С. 7. // Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mtot.gov.ua/wp-content/uploads/nms_report_march_2017_ukr_new.pdf
20. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (10 раунд, червень 2018 р.) / Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_10_ukr_press.pdf
21. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (9 раунд, березень 2018 р.) / Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_9_ukr_press.pdf
22. Зубаревич Н.В. "Развитие крупных городов России. С креативного неба на землю" Лекция в рамках проекта "Городские среды" 31 марта 2014 года в ННГУ им. Н.И. Лобачевского [Електронний ресурс] / Н.В. Зубаревич. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=YmRhD5tcsY8>
23. Інтеграція ВПО у територіальні громади: діагностика стану та механізми забезпечення : монографія / [О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, Ю. С. Залознова та ін.]. Київ : ІЕПрНАН України, 2018. 244 с.
24. Інформація щодо обліку вимушено переміщених осіб: сайт Міністерства соціальної політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mlsp.gov.-ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=188646&-cat_id=107177
25. Кабмін посилив соцзахист внутрішніх переселенців // Новини України Depo.ua. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/kabmin-posiliv-soczahist-vnutrishnih-pereselenciv-20180711804228>
26. Касяненко Ю. Я. Переселення / Ю. Я. Касяненко // Юрид. енцикл. : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [таін.]. – Київ : Укр. енцикл., 2002. – Т. 4 : Н – П. – С. 496 – 497.

27. Козинець І. Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» / І. Г Козинець // Держава і право: Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 45. – С. 213 – 219.
28. Конвенція про статус біженців (укр/рос) : Конвенція ООН від 28 лип. 1951 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
29. Крахмальова К. О. Проблема визначення поняття «внутрішньо переміщені особи» в юридичній науці / К. О. Крахмальова // Держава і право : зб. наук. пр. Сер. «Юрид. науки». – Київ: Юрид. думка, 2015. – Вип. 67. – С. 137 – 145.
30. Крістева Ю. Полілог / Ю. Крістева. – К.: Юніверс, 2004. – 482 с.
31. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма // <http://www.polit.ru/article/2007/05/27/multiculturalism/>.
32. Логін В. В. Державне управління міграційними процесами / В.В. Логін // Енцикл. держ. упр. : у 8 т. / наук. ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДХ 2011. Т. 4 : Галузевеуправління / наук. ред. колегія : М. М. їжа (співголова) [та ін.]. – 2011. – С. 181 – 182.
33. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: монографія / О.В. Макарова; Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 244 с.
34. Малиновська О. А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз : аналіт. зап. / О. А. Малиновська. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf
35. Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду : аналіт. зап. / О. А. Малиновська. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_prob-a598d.pdf
36. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. – К.,2004 – С. 116

37. Миграция // Политический словарь. – Режим доступа : <http://www.onlinedics.ru/slovar/pol/m/migratsija.html>
38. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник / В. С. Кравців [та ін.] ; [редкол. : В. С. Кравців, У Я. Садова (наук. ред.)]. – Львів : НАЛ України, Ін-т регіон. дослідж., 2009. – 228 с.
39. Міграція в Україні : цифри і факти [Електронний ресурс] // Офіційний бюлетень Українського представництва Міжнародної організації з міграції. – Режим доступу:http://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf
40. Модель етнічного розвитку "плавильний котел" в американському суспільстві <http://istoriya.in.ua/modele-etnichnogo-rozvitku-plavilenij-kotel-v-amerikansekomu-s.html>
41. Нагорняк Т. Урбанізаційний вимір української сучасності / Т.Нагорняк // *Evropsky politicky a pravni diskurs.* – 2015. – Sv.2 – 4 vydani. – P. 220–224.
42. Нагорняк Т.Л. Урбанізаційний та агломераційний компоненти соціально-політичних процесів української сучасності / Т.Л.Нагорняк // *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.* – Харків, 2015. – Вип. 1 (9). – Ч. 2. – 180 с. – С. 94–104.
43. Надрага В.І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції "суспільства ризику" [Електронний ресурс] / В.І. Надрага. — Режим доступу: <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/US-1-2015/134-141.pdf>
44. Національна система моніторингу ситуації з ВПО [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mtot.gov.ua/u_ministerstvi-vidbulas-prezentatsiya-doslidzhennya-mom-natsionalna-systema-monitoryngu-sytuatsiyi-z-vnutrishno-peremishhenumu-o-sobamy-v-ukrayini.
45. Обліковано 1 519 132 переселенці (3 Вересня 2018) // Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15829.html>

46. Олефір В. І. Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальної міграції та торгівлі людьми: монографія / В. І. Олефір. – Київ: Друкарня МВС України, 2004. – 308 с.
47. Осаволук А. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні: звіт [Електронний ресурс] / А. Осаволук. – Режим доступу: file:///C:/Users/Work/Desktop/ВПО/ВПО/Звіт_%20Забезпечення%20прав%20внутрішньо%20переміщених%20осіб%20в%20Україні%20%20Фундація%20«Відкритий%20Діалог». html
48. Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо-переміщених осіб в Україні. Міжнародна організація праці (2016 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/4509/wcms_464289.pdf
49. Панькова О. В. Воєнний конфлікт на Сході України в дзеркалі громадської думки. Східноукраїнський конфлікт в контексті глобальних трансформацій. 2016. Вип. 2. С. 149-170.
50. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Соціальні ресурси громадських об'єднань: емпіричний вимір дослідження. Український соціум. 2015. № 4. С. 54-60.
51. Повышение осведомленности вынужденно перемещенных лиц в сфере защиты граждан от дискриминации, налаживания диалога между вынужденно перемещенными лицами, работодателями и местными властями. Чугуевская правозащитная группа 2015 <http://sprotyv.mfo.ru/news/harkov/pravozashchitniki-rasskazali-o-problemah-pereselencev-v-harkovskom-regione-opros>
52. Постанова Верховного Суду України від 25 липня 2018 року у справі № 161/16573/16-a-<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75544764>
53. Права внутрішньо переміщених осіб: Українська гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib/#_ftn17
54. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон

- України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
55. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.
56. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
57. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антигтерористичної операції в інші регіони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1094 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 2. – Ст. 582.
58. Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 1992 р. № 706. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/706-92-n>.
59. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III. // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
60. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лют. 1991 р. № 796-XII // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст. 200.
61. Пуригіна О.Г.: Міжнародна міграція: навчальний посібник / О.Г. Пуригіна, С.Е. Сардак. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 312 с
62. Регіональними штабами ДСУНС зареєстровано понад 1 млн 29 тис. внутрішньо переміщених осіб: сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. — Режим доступу:

- <http://www.dsns.gov.ua/news/48091.html>
63. Розподіл постійного населення за статтю та віком на 01.01.2018 року. Експрес-випуск // Банк даних «Статистика Населення України». URL: database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_rpnu2018.pdf
 64. Розуміння інформаційних та комунікаційних потреб внутрішньо переміщених осіб. У пастці пропагандистської війни. Покинуті. Розчаровані. Затавровані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/informatsiyni_potrebi_pereselentsiv_doslidzhennya
 65. Садова У. Я., Риндзак О. Т., Андрусин Н. І. Актуальні проблеми зайнятості внутрішньо переміщених осіб: регіональний аспект. Демографія та соціальна економіка. 2016. № 3 (28). С. 171–185.
 66. Семигіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Український соціум. 2015. № 2 (53). С. 65–72.
 67. Соколов С. Статистика міграції українців: Росія втратила привабливість [Електронний ресурс] / С. Соколов // DW. – Режим доступу: <http://dw.com/p/2R3B2>
 68. Социологический словарь / ред. Г. Осипов [и др.]. – М. : Норма, ИСПИ РАН, 2008. – 608 с.
 69. Соціологічне обстеження внутрішньо переміщених осіб, які звертались по допомогу до благодійної організації «Карітас» у місті Харкові (січень – лютий 2015 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kh.vgorode.ua/reference/sotsyalnye_uchrezhdeniya/281963-sotsyalnyi-tsentr-karytas-kharkov#date=2018-11-30
 70. Ставлення населення України до внутрішньо переміщених осіб з Донбасу та Криму: результати опитування громадської думки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1604/Public%20Survey_40_UKR_www.pdf.
 71. Тиндик Н. П. Біженці: невід’ємний елемент сучасного світового

- міграційного процесу : монографія / Н. П. Тиндик. – Львів : ЛьВДУВС, 2007. – 608 с.
72. Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні. Частина II: Звіти за компонентами (березень 2015 р.) / Представництво Європейського Союзу в Україні ; Представництво Організації Об'єднаних Націй в Україні; Група Світового банку. URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V2_Ukr_.pdf
73. Федорчук С. Непрохані запрошені : реальний образ переселенця на Львівщині [Електронний ресурс] / С. Федорчук // 24 ТВ. – Режим доступу: http://24tv.ua/ru/neprohani_zaprosheni_realnij_obraz_pereselentsya_na_lvivshini_n540386
74. Формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах системних криз в Україні : монографія / за заг. ред. О. В. Балуської ; Донец. держ. ун-ту пр. – Маріуполь : Східний видави. дім, 2016. – 217 с.
75. Церква і допомога переселенцям і нужденним в зимовий період. Прес-конференція // УНІАН. URL: <https://religions.unian.ua/orthodoxy/1024258-pres-konferentsiya-v-unian-tserkva-i-dopomogu-pereselentsyam-i-nujdenim-v-zimoviy-period-stenograma-ros.html>
76. Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/les/migrac_probl- a598d.pdf
77. Bosswick W. Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities / European Forum for Migration Studies (EFMS) at the University of Bamberg [E-resource] / W. Bosswick, F. Heckmann. — Access mode: http://www.cities-localgovernments.org/committees/ccd/Upload/library/integrationofmigrantscontributionoocalandregionalauthorities_en.pdf
78. Castles S. The internal dynamics of migration processes and their consequences for Australian government migration policies / Stephen Castles, Ellie Vasta, Derya Ozkul // Working Paper for the Department of Immigration and Citizenship University of Sydney. — Sydney, 2012. — 51 p.

79. Global Report on Internal Displacement (GRID 2018), 16 May 2018 // The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). URL: <http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2018/downloads/2018-GRID.pdf>
80. Global Trends Forced Displacement in 2017, 25 June 2018 // UNHCR. URL: <http://www.unhcr.org/5b27be547.pdf>
81. Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA) – E/CN.4/1998/53/Add.2. – Access mode : http://www.oas.org/dil/Guiding_Principles_on_Internal_Displacement.pdf.
82. Nagomyak T. State and Society in the context of Ukrainian events late 2013 – early 2014 / T. Nagomyak // *Evropsky politicky a pravni diskurs*. – 2014. – Sv.1 – 4 vydani. – P. 4–27.
83. The Global Report on Internal Displacement (GRID) 2016. — Available at: <http://www.internaldisplacement.org/globalreport2016/pdf/2016-global-report-internal-displacement-IDMC.pdf>
84. Ukraine IDP Figures Analysis Internal Displacement / Monitoring Centre (IDMC) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.internal-displacement.org/europe>
85. Ukraine: Internally Displaced People (website UNHCR, The UN Refugee Agency). — Available at: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internal-displacement-map>.